

Ἑστία

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ
1 Γανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰτησιαί.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

25 Δεκεμβρίου 1877

Μετὰ τοῦ παρόντος φυλλαδίου, συμπληρουμένου τοῦ Δ' τόμου τῆς Ἑστίας, δίδονται τοῖς συνδρομηταῖς αὐτῆς ὁ «Πίναξ τῶν περιεχομένων» ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ καὶ τὸ ἐξώφυλλον.

Ὁ Δ' τόμος εὐρίσκειται ἐν τῷ γραφεῖῳ τῆς Ἑστίας καὶ πωλεῖται ἀντὶ φρ. 6, δεδεμένος δὲ φρ. 8.

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δευτερον ἔτος τῆς Ἑστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν Ἑστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαιρῶς πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΚΑΡΟΛΟΥ ΔΑΡΒΙΝ

Βιογραφικὸν σχεδιάσμα μικροῦ τινος παιδίου.

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Ψαμμίτιχος ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων, διηγείται ὁ Ἡρόδοτος (βιβλ. II, 2), θέλων νὰ μάθῃ ποῖον ἐκ τῶν ἔθνων εἶνε τὸ ἀρχαιότερον, διέταξε ν' αναθρέψωσι δι' αἰγῶν ἐντελῶς, κεχωρισμένα ἀλλήλων δύο βρέφη, ἐκθέσας αὐτὰ εἰς μέρος ἕρμηον, μακρὰν πάσης ἀνθρωπίνης ὀμιλίας ἢ φθόγγου. Τὰ παιδιὰ οὕτως ἀνατραφέντα μετὰ διετῆ χρόνον ὡς πρώτην φωνὴν (ἐνθρῶνον) ἐφθέγγαντο τὴν βεκοῦ, αὐτὴν δ' ἐφώνουν κατ' ἐπανάληψιν. Ὁ Ψαμμίτιχος ἀκούσας τοῦτο παρὰ τῶν ἐμπειπιστευμένων τὴν φύλαξιν τῶν παιδίων ποιμένων, ἠρεσύνησεν εἰς ποίαν ἄρα διάλεκτον ὑπάρχει ἡ λέξις αὕτη ἐν χρήσει; ἔμαθε δὲ ὅτι οὕτως ἐκαλεῖτο φρυγιστὶ ὁ ἄρτος. Οὕτω διὰ τοῦ τρόπου τούτου, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἐπίεσθη ὁ Ψαμμίτιχος, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι, ὅτι ἀρχαιότερον ὅλων τῶν ἔθνων εἶνε οἱ Φρύγες.

Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο πειραματικὸν εἶδος τῆς ἐρευνῆς τοῦ Ψαμμίτιχου πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἡλικίας τῶν ἔθνων εἶνε λίαν περιεργον, διότι μάλιστα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρξαντο οἱ ἐπιστήμονες πειραματίζοντες ἐπὶ τῶν νεογνῶν καὶ ἀναζητούντες οὐ μόνον τὴν ἐξιχνίασιν πολλῶν κατὰ τὰς πρώτας προϊστορικὰς περιόδους τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἀγνώστων καὶ δυσλήτων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ, τὸ σπουδαιότερον, καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν δρόμον ὃν διατρέχουσιν αἱ ἀνθρώπινοι λειτουργίαι, σωματικαὶ τε καὶ πνευματικαὶ, μέχρι τῆς τελειοτέρας αὐτῶν ἀναπτύξεως. Τὸ ἀνθρώπινον βρέφος, δίκην νεογνοῦ αἰλοῦρου θεωρούμενον καὶ ἐξεταζόμενον,

καὶ δίκην βατράχου ἢ κονίκλου ποτιζόμενον διὰ φαρμάκων ἢ ἄλλως πως ἐκβιαζόμενον εἰς ἐκδήλωσιν τῶν διαφόρων φαινομένων τῆς ζωῆς, παρέχει τόσῳ περίεργα καὶ ἐπιστημονικῶς διδακτικὰ ἐξαγόμενα, ὥστε ἡ περὶ αὐτοῦ ἔρευνα ἤρξατο νεωστὶ θεωρουμένη μία τῶν πρωτίστων, ἰδίως διὰ τὴν ἀληθῆ ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν γλωσσολογίαν.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἄμα γεννόμενον, ἀπεδόθησαν ἀνέκαθεν πλήθος ἐμφύτων ἰδιοτήτων, δι' ὧν καθωπλισμένος εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ κόσμου. Δι' αὐτῶν δ' ἐξήγουν τὰ πλείστα τῆς νηπιακῆς ἡλικίας φαινόμενα. Οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος τοῦ ἀρτιγενήτου νηπίου κλαυθμηρσιδὸς ἀπεδόθη εἰς ἀγανάκτησιν καὶ ἔκρηξιν θυμοῦ, διότι θέλον διήθεν τὸ βρέφος νὰ κινηθῆ, αἰσθάνεται τὰ δεσμὰ τῆς ἀδυναμίας ἀποκωλύοντα τὰς κινήσεις τῶν μελῶν, καὶ ἐπομένως ἀγκυκτεῖ συναισθανόμενον τὴν πρώτην ταύτην ἀρπαγὴν τῆς ἐλευθερίας! Δυστυχῶς ὁμως μεταξὺ ποιήσεως καὶ ἐξαγομένων παρατηρήσεων τὸ χάσμα εἶνε πάμμεγα. Οὕτω τὸ πρῶτον κίνημα τῶν βρεφῶν εἶνε, κατὰ *Kussmaul*, ἀποτελεσμα τῆς ἀσυνήθους καὶ πρώτης ἐντυπώσεως, ἢ ὁ ψυχρὸς ἐξωτερικὸς ἀήρ ἀσκει ἐπὶ τοῦ θερμοῦ εἰσέτι καὶ τρυφεροῦ σώματος τοῦ παιδίου. Ἐπίσης καὶ αἱ πρώται αὐτοῦ κινήσεις πρὸς θηλασμόν, αἱ θεωρούμεναι πρότερον ὡς λογικῆ συναίσθησις καὶ πλήρης θαυμασίου λογισμοῦ πρᾶξις, γίνονται ὅλως ἀκουσίως καὶ ἀσυνειδήτως, καθόσον καὶ πᾶν οἰονδήποτε πρᾶγμα, εἰσαγόμενον εἰς τὸ στόμα τοῦ νεογνοῦ, θηλάζεται ὡς μαστός. Τὰ αὐτὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ ἐπὶ πλείστων ἄλλων φαινομένων τῆς ἐμβρυακῆς ἡλικίας.

Οὕτως δὲ κατὰ τὸ σῶμα γυμνὸς γεννόμενος ἄνθρωπος ἀπογυμνοῦται ἀδιακόπως καὶ ἐγυμνώθη ὅλως τῶν ἀποδοθεῖσων αὐτῷ ἐγγενῶν ἰδιοτήτων καὶ πνευματικῶν περιβολῶν. Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ καταληφθῶμεν ὑπὸ φόβου καὶ ἀπὸ τοῦδε νὰ προμαντεύσωμεν κακὸν διὰ τὸ οὕτως ἀπογυμνωθῆν ἀνθρώπινον πλάσμα; Βεβαίως ὄχι. Αἱ σκληραὶ καὶ ἀμελιχοὶ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, οἱ νέοι οὗτοι ποιμένες τοῦ Ψαμμίτιχου καὶ ἀκλήτοι τροφοὶ τῶν τελειοτάτων τῶν ἔντων, ἐδίδαξαν ἡμᾶς εὐτυχῶς, ὅτι μόνον ἐπικινδυνον καὶ ἐπίφοβον ψῦχος εἶνε τὸ ἀπὸ τῶν προλήψεων

καὶ τῆς πλάνης. Δεχθῶμεν λοιπὸν ἀφόδως ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὸν ἄνθρωπον, ἀκάλυπτον, οἷον προσφέρουσιν ἡμῖν αὐτὸν, καὶ σπουδάσωμεν τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πολυωνύμου βίου στιγμῆς.

Ἐκ τῶν εὐαρίθμων μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων τῆς βρεφικῆς ἡλικίας σπουδαιότερα εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ φυσιολόγου καὶ ψυχολόγου *Taine* ἐν τῇ *Revue philosophique* κατὰ τὸ ἔτος 1876 δημοσιευθεῖσα. Τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ὁ εἰρημένος φυσιολόγος ἐξετέλεσε μόνον πρὸς ἔρευναν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ομιλίας καὶ τῶν ἰδεῶν μικρᾶς τινος κόρης. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις δὲ ταύτας πρώτη ἔναρθρος φωνὴ ἠκούσθη ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς κόρης ἡ μ-μ, διὰ κεκλισμένον χειρὸς προφερομένη, εἶτα ἡ *krasaaar*, διὰ βελήεις λαρυγγοπροφέρουτος τόνου· τέλος ἡ πα-πα-πα ἐπανειλημμένως. Ὅτε τὸ βρέφος ἐγένετο 14 μηνῶν καὶ 3 ἑβδομάδων ἤρθου τὰς ἐξῆς λέξεις, ἀποδίδον εἰς αὐτὰς καὶ ἔννοιαι· *μπέμπέ* (παιδίον), *παπα*, (*τέτέ*) (τροφεύς), *ουα-ουα* (κῶων), *κόκό* (νεοσσὸς ὄρνιθος) *νταρτα* (ἵππος ἀμάξης) καὶ *μια* (αἴλουρος). Δίαν ἐνδιαφέρουσα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῶν λαῶν, εἶνε ἡ παρατήρησις τοῦ *Taine*, καθ' ἣν τὸ παιδίον εἶχε συνήθειαν νὰ προσωποποιῇ ὅλα τὰ πράγματα· ἠρώτα π. χ. ἀδικόπως «τί λέγει ὁ ἵππος;» «τί λέγει τὸ μέγα δένδρον;» Τὸ στίλβον ὕδωρ ἐδέσμευε τὴν προσοχὴν τοῦ παιδίου, ὅταν δὲ εἶπον εἰς αὐτὸ, ὅτι ἡ σελήνη, ἣν παρηκολούθει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἥτις «συμπεριεπάτει» μετ' αὐτοῦ, «πηγαίνει νὰ πλαγιάσῃ», ἠρώτησεν εὐθύς «ποῦ εἶνε ἡ νταντὰ τῆς σελήνης.»

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ *Taine* ὀρμηθεῖς καὶ ὁ περιώνυμος ἄγγλος φυσιολόγος *Darwin* ἐδημοσίευσεν πρὸ τριῶν σχεδὸν μηνῶν τὰς πρὸ ἐτῶν γενομένας ἰδίας παρατηρήσεις ἐν τῷ πολυτίμῳ ἐπιστημονικῷ περιοδικῷ *Κόσμῳ*. Τὰς παρατηρήσεις ταύτας, λαμβάνοντες ἐκ τοῦ εἰρημένου περιοδικοῦ, ἀνακλινοῦμεν ἐν μεταφράσει τοῖς ἀναγνώσταις τῆς *Ἑστίας*. Καὶ γνωρίζομεν μὲν ὅτι μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῆς ὑπάρχουσι πολλοὶ, οἵτινες συνοφροῦνται καὶ μόνον ἀκούοντες τὸ ὄνομα τοῦ εἰρημένου φυσιολόγου· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχουσι βεβαίως καὶ ἄλλοι θεωροῦντες τὸν ἄνδρα ὡς τὸν μεγαλύτερον ἴσως φυσιολόγον τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐν ἣ ζῶμεν, καὶ ὡς τὸν *ρίζικόν ἀναμορφωτὴν καὶ νέον ἰδρυτὴν ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν*. Ἴσως οἱ δεῦτεροι οὔτοι εἶνε ὀλίγοι. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ζήτημα μένει εἰσέτι ἄλυτον, ἂν πάντοτε ἡ γνώμη τῶν πολλῶν εἶνε ὀρθωτέρα τῆς γνώμης τῶν ὀλίγων, ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα χάριν τῶν ὀλίγων τούτων τὸ νεώτατον τοῦτο ἔργον τοῦ περιώνυμου ἀνδρός,

καθὸσον πολλαχῶς κινεῖ τὸ διαφέρον· διότι πλὴν τῆς καθαρᾶς αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς ἀξίας, δεικνύει καὶ τὴν ὁδὸν ἣν ὁ μέγας ἀνὴρ ἀκολουθεῖ κατὰ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὴν εἰλικρινεῖαν μεθ' ἧς ἐκθέτει αὐτάς. Ἐν παρόδῳ δὲ παρέχει ἡμῖν καὶ εἰκόνα τινα αὐτόγραφον, οὕτως εἰπεῖν, πατρὸς μεγαλοφυοῦς παιζόντος ἐν τῇ οἰκιακῇ αὐτοῦ γαλήνῃ καὶ σπουδάζοντος ἐπὶ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ δαρβινιδέως.

«Αἱ σπουδαῖαι πληροφορίαι, ἃς ὁ Κύριος *Taine* ἐδημοσίευσεν περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως μικρᾶς τινος κόρης, ἐγένοντο ἀφορμὴ νὰ διεξέλθω ἡμερολόγιόν τι, ἔνθα ἐκράτουν πρὸ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν σημειώσεις ἐφ' ἐνὸς τῶν ἐμῶν τέκνων, τυχῶν πρὸς τοῦτο ἐξαιρέτου εὐκαιρίας» ἔγραφον δ' εὐθύς τότε τὰ παρατηρούμενα.

Σκοπὸς κύριος τῶν παρατηρήσεών μου ἦτο ἡ ἔρευνα τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου· τὰς σημειώσεις δ' ἐκείνας μεταχειρίσθη εἰς τὸ σύγγραμμά μου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.¹ Ἐπειδὴ ὅμως προσεῖχον τὸν νοῦν καὶ ἐπὶ ἄλλων φαινομένων, νομίζω ὅτι αἱ παρατηρήσεις μου εἰκεῖναι, ἐνούμεναι μετὰ τῶν τοῦ Κυρίου *Taine* καὶ τῶν βραδύτερον βεβαίως γενησομένων, δὲν θέλουσιν εἶσθαι ἀνάξια διαφέροντος. Ἐκ τῶν προτέρων δὲ σημειῶ, ὅτι ἐκ τῶν παρατηρηθέντων εἰς τὰ ἐμὰ τέκνα ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ χρόνος καθ' ὃν γίνεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν καθέκαστα ἰδιοτήτων τῶν παίδων, δὲν εἶνε παρ' ἅπανσι πάντοτε ὁ αὐτός.

Κατὰ τὰς πρώτας ἑπτὰ ἡμέρας αἱ διάφοροι ἀνανακλαστικαὶ λειτουργίαι τοῦ τέκνου μου, δηλ. ὁ παρμὸς, ὁ ἐρευγμὸς, ἡ χάσμη, ὁ σκορδινισμὸς, καὶ προπάντων ὁ θηλασμὸς καὶ τὰ πρῶτα κλάυματα, ἐγένοντο ὅπως συνήθως. Τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἔθιξα τὸ γυμνὸν πέλμα τοῦ ποδὸς αὐτοῦ διὰ συνεστραμμένου χαρτίου, τοῦτο δὲ πάραυτα ἀπόθησεν αὐτὸ, συνεκλύσθη αὐτοχρόνως καὶ τοὺς δακτύλους, ὅπως ἤθελε πράξει μεγαλύτερας ἡλικίας παιδίον γαργαλιζόμενον. Τὸ τέλειον τῆς ἀνανακλαστικῆς ταύτης κινήσεως δεικνύει ἡμῖν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδιδόμεν τὴν παρά τοις νεογνοῖς μεγίστην ἀτέλειαν τῶν ἐκουσίων κινήσεων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν μυῶν ἢ τῶν μεσιτευόντων νευρικῶν κέντρων, ἀλλ' εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἑδρας τῆς βουλήσεως. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ χρόνου παρετήρησα καταφανῶς, ὅτι ὅταν ἔθετον ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ θερμὴν μαλακὴν χεῖρα ἤγειρον ἐν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς θηλασμόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνανακλαστικὴ ἢ αὐτόματος (instinctive) λειτουργία, διότι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ πιστεῦσῃ τις, ὅτι ἡ προηγουμένη

1. Ὡς γνωστὸν ὁ *Darwin* ἐξέδοτο τῷ 1872 ἴδιον σύγγραμμα «Περὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ θυμικοῦ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ζῴοις.»

πειρα του παιδός και η συναρμογή αὐτῆς μετὰ τῆς ἐντυπώσεως τοῦ αἰσθήματος τοῦ μητρικοῦ κόλπου ἐξεδηλώθη τόσῳ ἐνωρί.

Κατὰ τὰς πρώτας δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐταράσσετο ὁ παῖς ἅμα ἤκουεν αἰφνιδίον τινα κρότον καὶ ἐσκαρδάμυττε διὰ τῶν βλεφάρων. (Τὸ αὐτὸ παρατήρησα κατὰ τὰς πρώτας 14 ἡμέρας καὶ ἐπὶ ἄλλων τέκνων μου). "Ὅτε δ' ἐγένετο 66 ἡμερῶν, πταρνησθεὶς ποτὲ τυχαίως, εἶδον ὅτι ὁ μικρὸς ἐξεπλάγη λίαν, διέστρεψε τὸ πρόσωπον, εἶχε τὴν ὄψιν λίαν ἐκπεπληγμένην καὶ ἤρξατο κλαίων ἰσχυρῶς. Ἐπὶ ὅλην δὲ ὥραν διετέλει ἐκ τούτου εἰς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς καταστάσεως, ὅπερ εἰς ἐνήλικα θὰ ὠνομάζαμεν νευρικήν ταραχὴν, καθόσον καὶ διὰ τοῦ ἐλαχίστου θορύβου εὐθὺς ἐξεπλήσσετο. Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ἐπιτοίηη κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ θεὰ ἀντικείμενον τινός· τούναντίον δὲ πολὺ πρότερον ἐξέπλησσον αὐτὸν οἱ τόνοι, προκαλοῦντες τὸν σκαρδαμυγμὸν τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ τὰ προξενούοντα ἐντύπωσιν διὰ τῆς ὀράσεως. Οὕτω π. χ. ὅτε ἦτο 114 ἡμερῶν, κινήσας χάρτινον κυτίον πλήρες σακχαρωτῶν οὐχὶ μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, παρατήρησα ἐκπληξίν, ἐνῶ κινῶν αὐτὸ κενόν, ἢ ἄλλο τι μὴ ἤχουον ἀντικείμενον, ἐπίσης πλησίον τῶν ὀφθαλμῶν ἢ καὶ ἐγγύτερον, δὲν παρατήρουν οὐδεμίαν ἐντύπωσιν.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων γεγονότων δυναμέθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ σκαρδαμυγμὸς τῶν βλεφάρων τῶν βρεφῶν, ὁ προδήλως γενόμενος πρὸς προφύλαξιν τῶν ὀφθαλμῶν, δὲν προσκτᾶται διὰ τῆς πείρας. Καίτοι δὲ ὁ παῖς μου ἦτο τόσῳ εὐαίσθητος πρὸς τοὺς ἤχους ἐν γένει, δὲν ἠδύνατο ὁμοίως καὶ 124 ἡμερῶν γενόμενος νὰ διακρίνη εὐχερῶς πῶθεν ἤρχετο φωνή τις, ὅπως στρέψῃ τὰ βλέμματα πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ ἤχου.

Ὡς πρὸς τὴν ὄρασιν, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ παιδὸς προσηλώθησαν ἀπὸ τῆς 9 ἡμέρας ἐπὶ (καιομένου) τινος φωτὸς, μέχρι δὲ τῆς 45 ἡμέρας οὐδὲν ἕτερον ἐδέσμευσεν αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον. Τὴν 49 ὁμοίως ἡμέραν ἠγέρθη ἡ προσοχὴ αὐτοῦ διὰ τινος θυσσάνου εὐχρόου. Τοῦτο δ' ἐξεδηλώθη γενομένων τῶν βλεμμάτων αὐτοῦ ἀπλανῶν καὶ διακοπειῶν τῶν κινήσεων τῶν βραχιόνων. Ἦτο δὲ ὅντως καταπληκτικόν, πόσῳ βραδέως ἀπέκτησε τὴν ἕξιν τοῦ παρακολουθεῖν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντικείμενον ταχέως πως κινουμένον, διότι μόλις ὀκτὼ καὶ ἡμισέως μηνῶν γενόμενος κατάρθρωσε τοῦτο. Ἐν ἡλικίᾳ 32 ἡμερῶν παρατήρησε τὸν μαστὸν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τρεῖς ἢ τέσσαρας δακτύλους πλησίον κείμενον· τοῦτο δ' ἐδήλωσεν ἐκτείνας τὰ χεῖλη καὶ ἀπιδῶν ἀτενῶς διὰ τῶν ὀμμάτων. Ἀμφιβάλλω ὁμοίως πολὺ ἀν τοῦτο ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ὀράσεως, καθόσον δὲν ἤψατο ποσῶς τοῦ στήθους. Ἄν δὲ πρὸς τοῦτο ἤχθη ὑπὸ τῆς ὀσμῆς ἢ τοῦ αἰσθήματος τῆς θερμότητος, ἢ ὑπὸ τῆς φυσικῆς συνοικειώσεως πρὸς

τὴν θέσιν ἐν ἣ ἐκράτου αὐτὸν, δὲν δύναμαι νὰ διακρίνω.

Αἱ κινήσεις τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν ἀόριστοι καὶ ἄσκοποι, συνήθως δ' ἐγένοντο κλονιστικῶς. Ἐξαίρεσις ὅμως τοῦ κανόνος τούτου ἦτο, τὸ ὅτι πολὺ ἐνωρί, πρὸ τῆς 40 ἔτι ἡμέρας, ἤρξατο νὰ φέρῃ τὰς χεῖρας πρὸς τὸ στόμα. Ἐν ἡλικίᾳ 77 ἡμερῶν ἔλαβεν εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα τὴν φιάλην (δι' ἧς ἐν μέρει ἐτρέφετο)· τοῦτο δ' ἐπραττε καὶ κατόπιν ἀδιαφόρως, εἴτε ἡ τροφὸς ἐκράτει αὐτὴν πρὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ χεῖρὸς εἴτε πρὸ τῆς ἀριστερᾶς. Καίτοι δὲ πειραθέντες τὰς ἐπομένους 8 ἡμέρας ἐπανειλημμένως, ὅπως διδάξωμεν αὐτὸν νὰ συλλάβῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, οὐδὲν κωτωρθώσαμεν. Οὕτως ἡ χοῆτις τῆς δεξιᾶς χεῖρὸς προηγήθη μίαν ἐβδομάδα τῆς ἀριστερᾶς. Ἐν τούτοις παρατηρήθη βραδύτερον ὅτι τὸ παιδίον ἦτο ἐπαρίστερον, ἀναμφιβόλως ἕνεκα κληρονομικότητος, καθότι καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ἕτερος ἀδελφὸς ἦσαν ἢ καὶ εἶνε ἀριστεροχείρες. Ὀγδοήκοντα ἢ ἐνεήκοντα ἡμερῶν ὁ παῖς ἔφερε διάφορα ἀντικείμενα πρὸς τὸ στόμα, μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ἐβδομάδας ἔπραττε τοῦτο καὶ μετὰ τινος εὐχερείας. Συνήθως δὲ ἔθετε τὸ ἀντικείμενον πρῶτον εἰς τὴν βίνα, εἶτα δὲ ἔλκων αὐτὸ πρὸς τὰ κάτω ἔφερε πρὸς τὸ στόμα. Συλλαμβάνων τὸν δάκτυλόν μου προσεπάθει νὰ φέρῃ αὐτὸν πρὸς τὸ στόμα, ἀλλ' ἢ ἰδίᾳ αὐτοῦ χεῖρ ἐκώλυε νὰ θηλάσῃ αὐτόν. Ὅτε δὲ τὴν 114 ἡμέραν ἐπειράθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, διωλίσθησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ κατὰ μῆκος τοῦ δακτύλου μου, οὕτως ὥστε ἠδυνήθη νὰ φέρῃ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ στόματος, τὴν δοκιμὴν δὲ ταύτην ἐπανελάβε πολλάκις. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ κινήσεις αὕτη δὲν ἐγένετο τυχαίως, ἀλλὰ σκοπίμως καὶ μετὰ λογισμοῦ. Αἱ σκόπιμοι λοιπὸν κινήσεις τῶν χειρῶν καὶ βραχιόνων προηγήθησαν τῶν τοῦ σώματος καὶ τῶν σκελῶν, καίτοι αἱ ἄσκοποι κινήσεις τῶν τελευταίων τούτων ἐγένοντο παραλλάξ, ὅπως κατὰ τὴν βιάδισιν. Τετράμηνος ὢν, προσήλου τὰ βλέμματα ὀριστικῶς ἐπὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἢ ἄλλων ἐγγυτάτων κειμένων πραγμάτων, τότε δὲ τόσῳ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἔσω, ὥστε ἐστράβιζε τὰ μέγιστα.

Δέκα καὶ τέσσαρας ἡμέρας βραδύτερον (τουτέστιν ἐν ἡλικίᾳ 132 ἡμερῶν), παρατήρησα ὅτι ὅταν ἔθετον πρὸ αὐτοῦ οἰονδήποτε ἀντικείμενον εἰς ἀπόστασιν βρεφικοῦ βραχίονος, ἐζήτει μὲν νὰ συλλάβῃ αὐτὸ διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλ' ἀπετύγχανε συχνότατα τοῦ σκοποῦ· ποσῶς δὲ δὲν ἐπειράτο νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ ἐπὶ μακρότερον κειμένων πραγμάτων.

Ἐκ τούτου λοιπὸν, νομίζω, δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ, ὅτι ἡ σύγκλεισις τῶν βολβῶν τῶν

ὀφθαλμῶν αὐτοῦ (Convergenz) παρείχε τὸ ἐνδύσιμον καὶ ὤθει αὐτὸν πρὸς κίνησιν τῶν βραχιόνων. Καίτοι δὲ ἤρξατο τὸ παιδίον τοῦτο ἐνωρίτατα μεταχειριζόμενον τὰς χεῖρας, δὲν ἔδειξε βραδύτερον ἰδιάζουσαν πρὸς χοῆσιν αὐτῶν ἐπιτηδεύτητα, διότι ἐν ἡλικίᾳ δύο ἐτῶν καὶ μηνῶν τεσσάρων ἐκράτει τὰς γραφίδας καὶ μολυβδογραφίδας πολλῶ ἀνεπιτηδεύτερον καὶ ἀσταθέστερον τῆς τότε δεκατετραμῆνου ἀδελφῆς του, ἥτις ἄλλως εἶχε μερίστην συγγενῆ εὐχέρειαν πρὸς κράτησιν οἰοδηποτε πράγματος.

Ὁργή. Κατὰ ποίαν ἀκριβῶς περίοδον ὁ παῖς ἠσθάνθη θυμὸν ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ διακρίνω. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν πρὶν ἢ κραυγᾶσιν συνέστειλε τὰς ὀφρῦς καὶ ἐρύτιδωσε τὸ πρόσωπον περὶ τοὺς ὀφθαλμούς· πιθανὸν ὅμως τοῦτο νὰ ἦτο ἀποτέλεσμα πόνου τινος μᾶλλον εἴτε δυσαρρυστικείας, ἢ θυμοῦ. Ἄλλ' ὅτε, ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐβδομάδων περίπου, προσέφερον εἰς αὐτὴν γάλα ψυχρότατον, διετέλεσε σύνορρος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ θηλασμοῦ, ὡς θὰ ἐπραττεν ἐνήλικος, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῷ ἐξαναγκασμῷ εἰς πράξιν ἀκούσιον. Ὅτε ἐγένετο τεσσάρων μηνῶν, πιθανῶς δὲ καὶ ἔτι πρότερον, δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι εὐκόλως ὠργίζετο, βλέπων πῶς τὸ αἶμα συνώρμα πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἤρκει μικρὰ ἀφρορμή· οὕτως ἐκράυγασεν ὑπὸ παραφορᾶς, μόλις ἐπτάμηνος, ὅταν διέφυγεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ λιμῶνιον, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ. Ὅταν ἔδιδον εἰς αὐτὸν, ἐνδεκάμηνον ὄντα, ψευδῆς παίγιον, ἀπώθει αὐτὸ συνήθως καὶ ἔτυπεν. Ἡ διὰ τῶν χειρῶν δὲ αὕτη τύψις φαίνεται μοι αὐτόμακτον σημεῖον θυμοῦ, ὅπως ἡ ἀνέφξις καὶ ταχεῖα σύγκλεισις τῶν σιαγόνων νεογνοῦ κροκοδείλου ἄμα τοῦ ὠοῦ ἐξελθόντος, οὐχὶ δὲ διότι ἦτο δυνατὸν ὁ παῖς νὰ σκεφθῇ, ὅτι οὕτω ποιῶν ἤθελε βλάβῃ τὸ παίγιον. Ἐν ἡλικίᾳ 2 καὶ $\frac{1}{2}$ ἐτῶν ἦτο πάντοτε πρόθυμος εἰς ἐκσπενδόνισιν βιβλίων, βιβλίων, καὶ παντὸς προστυχόντος κατὰ τῶν πταισάντων κατὰ τι· τοῦτο δὲ εἶχον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν υἱῶν μου. Ἄφ' ἐτέρου ὅμως οὐδέποτε παρετήρησα ἔχνος τῆς ἐπιτηδεύτητος ταύτης εἰς τὰς ἐμὰς κόρας, ὥστε δικαιοῦμαι νὰ εἰκάσω ὅτι οἱ παῖδες φέρουσι συγγενῆ τὴν κλίσιν τοῦ ῥίπτειν πράγματα.

Φόβος. Ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἐκρήξεως εἰς κλαυθμούς τῶν βρεφῶν μετὰ αἰφνίδιον κρότον, ὅτε μόλις ἔχωσιν ἡλικίαν ὀλίγων ἐβδομάδων, εἰκάζομεν ὅτι πρωϊμότητα αἰσθάνονται τὸ αἰσθημα τοῦ φόβου. Ὅτε ὁ περὶ οὗ ἡμῶν ὁ λόγος παῖς ἦτο πέντε καὶ ἡμίσεως μηνῶς, πλησιάζων αὐτὸν ἐγγύτατα, ἐξήγαγον διὰ τῆς φωνῆς διαφόρους ἰσχυροὺς ἤχους, τοὺς ὁποίους οὗτος ὑπεδέχετο πάντας ὡς ἐξαιρέτους ἀστεϊσμούς. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἡμέραν τινὰ ἠρξάμεν ῥεγχόμενος ἰσχυρῶς, πρᾶγμα ὅπερ οὐδέποτε

πρότερον ἔπραξα. Ὁ παῖς εὐθὺς ἐγένετο συννους καὶ ἐξεβῆρα εἰς δάκρυα. Δύο δὲ ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα λησμονήσας τὸ γεγονός τοῦτο, ἐφώνησα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἤχου, πάλιν δ' ἔσχον τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (137 ἡμέραν) διηυθύνθη ἔχων ἐστραμμένα τὰ νῶτά μου πρὸς αὐτὸν καὶ ἔστιν ἀκίνητος· ὁ παῖς ἐφάνη λίαν σύννοος καὶ ἐκπληκτος· ἤθελε δὲ λυθῆ εὐθὺς εἰς κλαυθμούς, ἐὰν μὴ στρεφόμενος δὲν μετέβαλλον τὸ τεταμμένον αὐτοῦ καὶ ἐτοιμόδακρυ πρόσωπον εἰς μειδιῶν.

Τὸ γεγονός, ὅτι καὶ μείζονος ἡλικίας παιδιά φοβοῦνται λίαν πρὸ τοῦ ἀορίστου, π.χ. ἐν τῷ σκότει, ἢ θαδίζοντα πρὸ σκοτεινῆς γωνίας ἐν μεγάλῃ τινι αἰθούσῃ κ.τ.λ., εἶνε γνωστὸν. Ὡς ἄλλο παράδειγμα ἀναφέρω τὸν αὐτὸν παῖδα, ὃν παρέλαθον, ἔχοντα ἡλικίαν 2 $\frac{1}{2}$ ἐτῶν, ἐν τῷ ζωολογικῷ κήπῳ. Ὁ παῖς διερχόμενος πρὸ τῶν γνωστῶν αὐτῷ ζῶων ἢ τῶν ὁμοίων πρὸς ταῦτα, ἐλέφροντος, ἀντιλοπῶν κ.τ.λ., ἔχαιρεν· ἐπίσης ἔχαιρε διερχόμενος καὶ πρὸ ὅλων τῶν πτηνῶν καὶ αὐτῆς τῆς στρουθοκαμήλου· διερχόμενος ὅμως πρὸ τῶν διαφόρων μεγάλων ζῶων, τῶν ἐν τοῖς κλωβοῖς αὐτῶν ἐγκλεισμένων, συνεστῆλετο. Πολλάκις δ' ἔλεγε βραδύτερον, ὅτι ἤθελε μὲν νὰ πορευθῆ πάλιν εἰς τὸν κήπον, ἀλλ' ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἴδῃ «τὰ ζῶα τῶν κλωβῶν» καὶ ἡμεῖς οὐδόλως ἠνοοῦμεν τότε τὸν φόβον ἐκεῖνον. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ἄραγε νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ φόβος τῶν παιδίων, ὁ πλειστάκις ἀνεξήγητος μὲν, ἀλλὰ σαφῶς ὠρισμένος, ὁ ποσῶς μετὰ τῆς πείρας αὐτῶν μὴ συνδέομενος, εἶνε κληρονομηθεῖσα συνέπεια τοῦ ἀληθοῦς κινδύνου καὶ τῆς βαθείας δεισιδαιμονίας ἐκ τῶν παρελθουσῶν χρονικῶν περιόδων πρωτογόνου τινος καὶ ἀγρίας τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως; Τὴν εἰκασίαν δ' ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζει καὶ ἡ συμφωνία τῆς γνωστῆς μεταδοτικότητος τῶν καλῶς ἀνεπτυγμένων τύπων ἢ ἰδιοτήτων εἰς τὰς μεθεπομένας γενεὰς μετὰ τοῦ γεγονότος, καθὼς ὁ φόβος ἀναφαίνεται μὲν εἰς πρωϊμοτάτην περίοδον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ βραδύτερον πάλιν παρέρχεται.

Αἰσθησις τῆς ἡδονῆς. Καταφανῆς εἶνε, νομίζω, ὅτι τὰ παιδιά θηλάζοντα αἰσθάνονται ἡδονὴν καὶ ὅτι ἡ ἔκφρασις μεθ' ἧς ἐν τῷ θηλασμῷ διαστρέφουσι τοὺς ὀφθαλμούς εἶνε ἀπόδειξις τούτου. Ὁ παῖς μου μεσιδίασε 45 ἡμερῶν ἡλικίας, ἔτερον δὲ παιδίον 46 ἡμερῶν, τὸ δὲ μεσιδιάμα αὐτῶν ἦτο ἐκ τῶν ἀληθῶς ἐκφραστικῶν ἡδονῆς, καθόσον ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοὶ, τὰ δὲ βλέφαρα σμικρὸν συνεκλείοντο. Ἐμειδίῳ δὲ τὰ παιδιά βλέποντα ἰδίως τὴν μητέρα, πιθανῶς δὲ τὸ μεσιδιάμα αὐτῶν ἦτο πνευματικῆς ἀρχῆς. Καὶ ἐξ ἐσωτερικῆς δ' εὐαρρεσκείας ἐγέλα ὁ πρῶτος παῖς ἐπὶ τινὰ χρόνον, διότι οὐδὲν ἐγένετο ἱκανὸν νὰ διεγείρῃ πῶς αὐτὸν εἰς ἡδονὴν, ἢ νὰ διαχύσῃ εἰς εὐφροσύνην. Ἐν ἡλικίᾳ 110 ἡμερῶν ἐτέρπετο τὰ

μέγιστα όταν ἐρρίπτετο δθώνη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἶτα δὲ πάλιν ἀφηρεῖτο ταχέως. Ἐπίσης ἠυφραίνετο καὶ ἂν κἀγὼ αὐτὸς ἀπεκάλυπτον διὰ τοῦ αὐτοῦ παιγνίου αἴφνης τὸ πρόσωπόν μου ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐξῆγε τότε ἡρέμους τόνους, τὴν πρώτην ἀρχὴν ἢ ὑπόστασιν τοῦ γέλωτος. Ἐνταῦθα τὸ ἀπροσδόκητον ἦν ἡ κυρία τοῦ γέλωτος ἀφορμὴ, ὅπως τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τοὺς ἀστεϊσμοὺς τῶν ἐνηλίκων. Τρεῖς ἢ τέσσαρας δὲ ἐβδομάδας, μοὶ φαίνεται, ἀπὸ τοῦ χρόνου κατ' ἂν ἠυφραίνετο διὰ τοῦ αἰφνιδίως ἀποκαλυπτομένου προσώπου, ἐθεώρει ὡς καλὸν παίγνιον τὸ νὰ συνθλίβωσι τὴν ῥίνα ἢ τὰς παρειὰς αὐτοῦ διὰ τῶν δακτύλων.

Κατ' ἀρχὰς ἐξεπλάγην θλέπων, ὅτι ὁ ἀστεϊσμός νοεῖται ὑπὸ τριμήνου μόλις βρέφους· δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονήσωμεν πόσῳ ἐνωρίτατα ἄρχονται τῶν παιγνίων σκυλάκας καὶ μικροὶ αἴλουροι. Ὅτε τὸ τέκνον μου ἐγένετο 4 μηνῶν, ἐδείκνυε καθαροῦς ὅτι ἠρέσκετο εἰς τοὺς ἤχους τοῦ κλειδοκυμβάλου, τὸ πρῶτον ἴσως δεῖγμα καλλιλογικῆς αἰσθήσεως, ἂν δὲν καταριθμώσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν πολλῶν πρότερον ἐκδηλωθεῖσαν τέρψιν πρὸς τὰ ζωηρὰ χρώματα.

Κλίσις εἰς πρόσωπα. Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τοῦ μειδιάματος τοῦ παιδὸς πρὸς τοὺς περιποιουμένους αὐτὸν, ὅτε μόλις ἦτο δύο μηνῶν, ἡ κλίσις εἰς πρόσωπα ἐγεννήθη πολὺ ἐνωρίς, καί-τοι ἔχω ἀποδείξεις ἐναργεῖς ὅτι δὲν ἀνεγνώριζεν οὔτε διέκρινεν οὐδένα πρὶν ἢ γείνη τεσσάρων περιῶν μηνῶν. Γενόμενος δὲ πέντε μηνῶν ἐδείκνυε καταφανῶς ὅτι ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν τροφὴν αὐτοῦ. Πλέον δὲ ἢ μονοετῆς ἐδείξε κλίσιν ἐξ ἰδίας ὁρμῆς διὰ σαφροτάτων δειγμάτων, κατασπασθεὶς ἐπανειλημμένως τὴν τροφὴν αὐτοῦ, ἀπουσίασασαν ἐπὶ βραχύ.

Τὸ συγγενὲς τῇ κλίσει ταύτῃ αἴσθημα τῆς *συμπαθείας* ἐξεδηλώθη ἐν ἡλικίᾳ 6 μηνῶν καὶ ἔνδεκα ἡμερῶν, γενομένου τοῦ προσώπου αὐτοῦ κλαυθμῶδους καὶ τῶν γωνιῶν τοῦ στόματος αὐτοῦ σαφῶς καταβίβασθειςῶν, ἅμα ὡς ἡ τροφὴς προσεποιήθη τὴν κλαίουσαν.

Ἡ *Ζηλοτυπία* ἐξεδηλώθη ἐν ἡλικίᾳ 15½ μηνῶν, ὅταν ἐθώπευον μεγάλην τινὰ πλαγγόνα ἢ ἐλίκνου τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀδελφὴν ἐν ταῖς ἀγκάλας μου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ παρὰ τοῖς σκυλάκοις ἢ ζηλοτυπία εἶνε ἰσχυρὸν πάθος, καὶ εἰς τὰ παιδιὰ πιθανῶς ἀναπτύσσεται εἰς πολὺ προῖμότεραν τῆς ἄνω ῥηθείσης ἡλικίαν, ὅταν ἐρεθίσωμεν αὐτὰ ἀρμοδίως.

Συναρμογὴ τῶν ἰδεῶν, Λογικὸν κ.τ.λ. — Ἀνέφερα ἤδη ἀνωτέρω τὴν πρώτην πράξιν, ἥτις, κατὰ τὴν παρατήρησίν μου, κατέδειξε πρακτικὴν σκέψιν, δηλ. τὴν περίστασιν καθ' ἣν διωλίσθησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δακτύλου μου, ὅπως φέρῃ τὸ ἄκρον αὐτοῦ εἰς τὸ στόμα. Τοῦτο δ' ἐγένετο τῇ 114 ἡμέρᾳ. Ὅτε ὅμως ὁ παῖς

ἐγένετο ὃ καὶ ½ μηνὸς ἐμειδίᾳ ἐπανειλημμένως ὁρῶν τὴν ἐμὴν καὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα ἐπί τινος κατόπτρου, ἠπατάτο δ' ἀναμφιβόλως ἐκλαμβάνων αὐτὰς ὡς πραγματικάς. Ἐδείξε δὲ λογικὸν, ὅταν, ἀκούσας τὴν φωνὴν μου ἐρχομένην ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἐξεπλάγη καταφανῶς. Ὅπως δὲ ὅλα τὰ παιδιὰ, οὔτω καὶ οὗτος, ἠρέσκετο θεωρῶν ἐν κατόπτρῳ, ἐν βραχεὶ δὲ χρόνῳ, μόλις διμήνῳ, ἠνόησεν ἐντελῶς ὅτι τὸ ἐπ' αὐτοῦ φαίνόμενον ἦτο εἰκὼν μόνον. Διότι ὅταν ἐγὼ ὅλως ἄφωνος παρεμβόρουν παντοιοτρόπως τὸ πρόσωπόν μου, ἰστάμενος μετ' αὐτοῦ πρὸ τοῦ κατόπτρου, ἐστρέφετο καὶ μὲ ἐθεώρει μετὰ προσοχῆς. Βύρθη μάλιστα ἐν ἀπορίᾳ, ὅτε ἡμέραν τινὰ, ἐπτάμηνος ὢν, εἶδεν ἐμὲ ἐρχόμενον ἐξωθεν διὰ μεγάλης τινος ὑάλου παραθύρου καὶ ἐφάνη ἀμφιβάλλων ἂν ἦμην εἰκὼν ἢ πραγματικότης. Ἐν τούτοις ἄλλο τι ἐκ τῶν ἐμῶν τέκνων, ἐν κοράσιον, δὲν ἦτο τόσῳ ἀγχίνου κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν, διότι ἐξεπλάγη ἰδὼν ἐν κατόπτρῳ πρόσωπόν τι ἐκ τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ ἐρχόμενον. Ἐξετάσας δὲ διὰ μικροῦ τινος κατόπτρου τελειότερους τινὰς πιθήκους, εἶδον ὅτι ἐφέροντο ἄλλως ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτης· ἔφερον δηλ. τὴν χεῖρα ὀπισθεν τοῦ κατόπτρου· οὔτω δ' ἐδείκνυον λογικόν· ἀντὶ ὅμως νὰ θεωρῶσιν ἐν αὐτῷ μετ' εὐχαριστήσεως, ὠργίζοντο καὶ δὲν ἤθελον ποσῶς νὰ ἐμβλέψωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἐκ δευτέρου.

Ἐν ἡλικίᾳ 5 μηνῶν ἐστερεώθησαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς ἀλληλένδετοι περιστάσεις, παραχθεῖσαι ἀνεξαρτήτως οἰασθήποτε εἰσηγήσεως. Οὔτω π. χ. ἠγανάκτει σφόδρα, ὅταν ἐνέδουον μὲν αὐτὸν τὸν χιτωνίσκον καὶ τὸν πῖλον, δὲν ἐξήγαγον ὅμως εὐθὺς εἰς περίπατον. Ἐπτάμηνος δ' ὢν τόσῳ προῦχώρησεν, ὥστε ἀπεπειράθη νὰ συνδέσῃ τὴν τροφὴν μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, οὔτως ὥστε δσάκις ἐγὼ ἐφώνουν τὸ ὄνομά της εὐθὺς οὗτος ἐστρέφετο πρὸς αὐτήν. Ἐν ἐκ τῶν ἄλλων παιδίων ἔσειε συνήθως ἐνίοτε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀστεῖσμόν· τοῦτο ἐπηνέσαμεν ἔμπροσθεν τοῦ παιδὸς καὶ ἐμιμήθημεν τὴν πράξιν, λέγοντες «κίνησε τὴν κεφαλὴν»· οὗτος δὲ, ὢν τότε ἐπτάμηνος, ἐπανελάμβανε τὴν κίνησιν δσάκις ἐλέγομεν τοῦτο, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἄνευ εἰσηγήσεως.

Τέσσαρας μετὰ τοῦτο μῆνας τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος παιδίον συνέδεε πολλὰ πράγματα καὶ πράξεις διὰ τῶν λέξεων. Οὔτω π. χ. ὅταν ἐζήτου παρ' αὐτοῦ ἀσπασμὸν προσέτεινε τὰ χεῖλη καὶ ἴστατο ἀκίνητον, ἢ ἐκίνει τὴν κεφαλὴν καὶ ἐφώνει ἐμπαικτικῶς Ἄα θλέπον τὸ ἀγγεῖον τῶν ἀνθρώπων ἢ θλέπον ὕδωρ χεόμενον ἐξ ἀγγείου, διότι εἶχε διδαχθῆ νὰ θεωρῇ ταῦτα ὡς κακὰ πράγματα. Εἰς ταῦτα δύνάμει νὰ προσθέσω, ὅτι ἐν ἡλικίᾳ ἐννέα μηνῶν πλὴν δύο ἡμερῶν, συνέδεσε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα πρὸς τὴν ἰδίαν

εικόνα ἐν τῷ κατόπτρῳ, διότι καλούμενος κατ' ὄνομα ἐστρέφετο πρὸς τὸ κάτοπτρον, ὅπερ ἐνίστε ἐκείτο καὶ μικρὰν αὐτοῦ. Ἐν ἡλικίᾳ 9 μηνῶν καὶ τινῶν ἡμερῶν παρετήρησεν αὐτῆς οὕτως ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ ὀπισθεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα ἢ τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ ἔβριπτε σκιὰν ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τοίχου. Μὴ ὦν δὲ εἰσέτι μονοετής ἤρξατο ἐπαναλαμβάνων δις ἢ τρίς βραχεῖαν τινα πρότασιν κατὰ διαλείμματα, ὅπως στρεῶσθαι πως ἀσφαλέςτερον ἐν τῇ ψυχῇ τὸν σύνδεσμον τῶν παραστάσεων. Παρὰ τῇ ὑπὸ τοῦ κ. *Taine* περιγραφείσῃ κόρῃ ὁ ἐλαφρὸς σύνδεσμος τῶν παραστάσεων φαίνεται ἀναπτυχθεὶς εἰς ἰκανῶς προκεχωρηκυῖαν τῆς παιδὸς ἡλικίαν, ἐὰν δὲν διέφυγον πιθανῶς προηγούμεναι περιπτώσεις. Ἐν τῇ εὐκολίᾳ δὲ ταύτῃ, μεθ' ἧς τὰ παιδιὰ προσκτῶνται τὰς εἰσαγωγῆς δεομένας καὶ τὰς αὐτομάτως παραγομένας προσαρμογὰς τῶν ἰδεῶν, φαίνεται μοι ἐγκειμένη ἡ καταδηλωτάτη διαφορὰ μεταξὺ τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τῆς τῶν ἀγγινουστάτων κυνῶν. Ὅποιαν δ' ἀντίθεσιν δὲν δεικνύει ἡμῖν ἡ ψυχὴ τοῦ νεογνοῦ παραβαλλομένη πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Mobius* (ἐν τῷ συγγράμματι «Αἱ κινήσεις τῶν ζῴων», σ. 41) δημοσιευθεῖσαν διήγησιν περὶ τινος ἰχθύος Ἐσχωρος, ὅστις ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας ἐπληττε μέχρι νάρκης τὸν ὑάλινον τοίχον τοῦ ἀγγείου, ὅστις ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ ἄλλων τινῶν ἰχθύων, *Φωξίτων*, καὶ ὅστις τότε μόνον, ὅταν ἐδιδάχθη ὅτι δὲν δύναται νὰ πράττῃ τοῦτο ἀτιμώρητος, παρητήθη πάσης ἐπιθέσεως, καθόσον καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος τῶν φωξίνων τεθείς, οὐδόλως ἐπεχείρησε νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν;

Ἡ *Περιέργεια* ἀναφαίνεται ἐνωρίτατα παρὰ τοῖς θηλάζουσιν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ κ. *Taine*, καὶ εἶνε σπουδαιότατη πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔκκαμα ἰδίας παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐπίσης καὶ ἡ *Μίμησις* ἀναφαίνεται πρωϊμότατα. Ὅτε ὁ ἡμέτερος παῖς ἦτο τεσσάρων μηνῶν ἐνόμισα ὅτι ἐξήτει νὰ μιμηθῇ φθόγγους. Πιθανὸν ὅμως νὰ ἠπατήθη, διότι πρῶτον ὅτε ἐγένετο μηνῶν δέκα ἠδυνήθη ἐντελῶς νὰ πεισθῶ περὶ τούτου. Ἐν ἡλικίᾳ 14½ μηνῶν εἶχε μεγίστην εὐφυῖαν εἰς μίμησιν διαφόρων χειρισμῶν καὶ κινήσεων, κινῶν π.χ. τὴν κεφαλὴν, φωνῶν Ἄα ἐπὶ κακοῦ πράγματος, ἢ θέτων προσεκτικῶς καὶ ἡσύχως τὸν δείκτην τῆς χειρὸς εἰς τὴν ἄλλην παλάμην καὶ φωνῶν ἐν παιδικῇ ποιήσει «Pat it and pat it and mark it with T.» Ἡτο δὲ ἀληθῶς χάριεν πρᾶγμα, τὸ θεωρεῖν τὴν πληρῆ εὐχαριστήσεως ἐκφρασιν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν διεξαγωγὴν τοιοῦτου τινος τεχνικοῦ τεμαχίου.

Δὲν γνωρίζω ἂν εἶνε μνήμης ἀξία ἡ ἐξῆς περιπτώσις, δι' ἧς ἀναγνωρίζεται πως ἡ ἰσχὺς τοῦ μνημονικοῦ τῶν παιδίων· ὁ ἐμὸς δηλ. παῖς, 3

ἐτῶν καὶ 23 ἡμερῶν ὦν, ἀνεγνώρισε πάραυτα τὴν εἰκόνα τοῦ πάππου αὐτοῦ, ἀνεμνήσθη δὲ καὶ ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν συμβεβηκότων, τῶν γενομένων κατὰ τὴν τελευταίαν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν, καὶ ἀφ' ἧς οὐδέποτε πραγματικῶς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτῶν.

Ἡθικὸν αἶσθημα. Τὸ πρῶτον ἔχνος ἠθικοῦ αἰσθηματος παρετηρήθη ἐν ἡλικίᾳ 13 σχεδὸν μηνῶν. Ὅταν εἶπον αὐτῷ «Δόδδου (τοῦτο ἦτο τὸ ὑποκοριστικὸν αὐτοῦ ὄνομα), δὲν θὰ φιλήσῃς τὸν καυμένον τὸν πατέρα; κακὲ Δόδδου», εἶδον φανερῶς ὅτι αἱ λέξεις αὗται προὔξενον εἰς αὐτὸν μικρὰν δυσαρέσκειαν· ὅταν δ' ἐγὼ, εἰπὼν ταῦτα, ἐπανήλθον εἰς τὸ κάθισμά μου, ἐξέτεινεν οὕτως τὰ χεῖλη, ὡς σημεῖον ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ μὲ ἀσπασθῇ, εἶτα δὲ ἔσεισε ἀγανακτῶν τοὺς βραχίονας, μέχρις οὗ προσήλθον καὶ ἔλαβον τὸν ἀσπασμόν. Τὸ αὐτὸ σχεδὸν συνέβη καὶ μικρὸν μετὰ ταῦτα, ἡ δὲ συμφιλίωσις ἡμῶν τόσῳ ἔτερπεν αὐτὸν, ὥστε πολλὰκις προσεποιεῖτο τὸν θυμωθέντα, ἐδίδεν εἰς ἐμὲ ῥάπισμα, εἶτα δὲ ἀπεφάσιζε νὰ μὲ ἀσπασθῇ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν ἀρχὴν τῆς τάσεως εἰς τὴν ὑποκριτικὴν ἐκείνην τέχνην τὴν τόσῳ ἀνεπτυγμένην παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν παιδίων. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἦτο εὐκολον νὰ ἐπιδράσῃ τις ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ καὶ προορίσῃ αὐτὸν εἰς οἰονδήποτε ἔργον. Γενόμενος δύο ἐτῶν καὶ τριῶν μηνῶν ἔδωκέ ποτε εἰς τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀδελφὴν τὸ τελευταῖον τεμάχιον τοῦ πιπερώδους πλακοῦντος, ὃν ἔτρωγεν, εἶτα δὲ πλήρης αὐτευσσεσκείας ἐπὶ τῇ πράξει ἐφώνησεν· «ὦ καλὲ Δόδδου, καλὲ Δόδδου.» Δύο μῆνας βραδύτερον ἦτο εὐαισθητότατος πρὸς τὸν ἐμπαιγμὸν καὶ τόσῳ ὑποπτος, ὥστε ἐνόμιζε πολλὰκις ὅτι οἱ συνδιαλεγόμενοι μετ' αὐτοῦ καὶ γελῶντες ἐχλεύαζον αὐτόν. Ὀλίγον τι βραδύτερον (ἐν ἡλικίᾳ δύο ἐτῶν καὶ 7½ μηνῶν) ἀπήνησά ποτε αὐτὸν ἐρχόμενον ἐκ τοῦ ἔστιατορίου, ἔχοντα τοὺς ἐφθαλμοὺς ἀσυνήθως στίλβοντας· ἐπειδὴ δὲ ἡ ὄψις αὕτη μοι ἐφάνη περιέργου καὶ μὴ φυσικῆ, ἀλλὰ διεγερμένη, ἐπορεύθη πρὸς τὸ δωμάτιον, ὅπως ἴδω τίς ἦτο ἐντός· ἀνεκάλυψα δὲ ὅτι αὐτὸς οὗτος πρὸ ὀλίγου εἶχεν εἰσέλθει, ὅπως λάβῃ τεθλασμένον σάκχαρον, πρᾶγμα προηγούμενως ἀπηγορευμένον. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὸ παράδοξον τῆς μορφῆς αὐτοῦ δὲν προήρχετο εσθαιῶς ἐκ φόβου, διότι οὐδέποτε πρότερον ἐτιμωρήθη, ἀλλὰ μάλλον, καθῶς νομίζω, ἐξ εὐαρέστου διεγέρσεως ἐν τῷ ἀγῶνι μετὰ τῆς συνειδήσεως.

Ἄλλοτε πάλιν, δεκατέσσαρας ἡμέρας μετὰ τοῦτο, ἀπήνησά αὐτὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δωματίου, θεωροῦντα τὸ ὑποχιτώνιον αὐτοῦ, ὅπερ εἶχεν ἐπιμελῶς συνεστραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πάλιν εἶχεν τι τὸ ἀσύνηθες, ἐζήτησα νὰ ἴδω τί εἶχεν ἐντὸς περιτετυλιγμένον, καὶ τοι αὐτὸς ἀνθίστατο

ὅτι δὲν εἶνε τίποτε καὶ μὲ διέταττε «νὰ φύγω» ἐπανειλημμένως. Ἐκτυλίξας τὸ περιτετυλιγμένον ὑποχιτώνιον, εὔρον αὐτὸ κατὰστικτον ἐκ κερκευμάτος τινος ἀλμυροῦ (Picklesauce). Ἐπειδὴ δὲ μόνον τὸ παιδίον τοῦτο ἀνετράφη ἀποκλειστικῶς δι' ἐπιδράσεως πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν κελῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, ἐγένετο μετ' ὀλίγον τόσῳ φιλάληθες, ἀκέραιον καὶ τρυφερὸν, ὅσῳ οὐδεὶς ἤθελέ ποτε ἐπιθυμήσει.

Ἄγροια, Συστολή. Εἰς πάντας βεβαίως εἶνε γνωστός ὁ ἀφελὴς τρόπος δι' οὗ τὰ βρέφη προσβλέπουσιν εἰς νέον τι πρόσωπον, ἔχοντα προσηλωμένα τὰ βλέμματα, ἀπλανῆ, καὶ οὐδόλως συγκλειόντα τὰς βλεφαρίδας. Ὁ ἐνήλιξ μόνον ἀπέναντι ζῶων ἢ ἀψύχων πραγμάτων δύναται νὰ προσβλέψῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τοῦτο, νομίζω, προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ παιδιὰ οὐδόλως σκέπτονται περὶ αὐτῶν, ἐκ τούτου δὲ οὐδόλως συστέλλονται, ἀν καὶ ἐνίοτε φοβοῦνται τοὺς ξένους.

Τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς συστολῆς παρετήρησα εἰς τὸν ἐμὸν παῖδα, ἐν ἡλικίᾳ 2 $\frac{1}{4}$ ἐτῶν· διότι, ἐπιστρέψας μετὰ δεκαήμερον ἀπὸ τῆς οἰκίας ἀπουσίαν, παρετήρησα ὅτι ὁ παῖς οὗτος ἐκράτει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐστραμμένους μικρὸν ἀπ' ἐμοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἦλθε παρ' ἐμοῦ, ἐκάθισεν ἐπὶ τῶν γονάτων μου, πᾶν δὲ ἵχνος συστολῆς ἐξέλιπε.

Τρόποι μεταδόσεως τῶν ιδεῶν. Ἐπειδὴ τὰ βρέφη ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν δακρύουσι κλαίοντα, ἢ μᾶλλον μινυρίζοντα, ὁ ἥχος τοῦ κλαύματος αὐτῶν ἐκπέμπεται, ὡς εἰκὸς, αὐτομάτως καὶ χρησιμεύει πρὸς δῆλωσιν ὑπάρχοντος πάθους. Οἱ πρῶτοι οὗτοι ἤχοι ἀλλοιοῦνται μετὰ τίνα χρόνον, καὶ δὴ κατὰ τὸ προκαλοῦν αὐτοὺς ἐκαστοτε αἴτιον, ὅπως π.χ. κατὰ τὴν πείναν ἢ τὸ ἄλγος. Τοῦτο παρετηρήθη εἰς τὸν ἐν λόγῳ παῖδα ὅταν ἦτο ἡλικίας 11 ἐβδομάδων, πολὺ δ' ἐνωρίτερον, ὡς μοὶ φαίνεται, εἰς ἄλλο ἐκ τῶν ἐμῶν τέκνων. Ὅπως ποτ' ἀν ἦ, ὁ παῖς ἐφάνη μανθάνων νὰ κλαίῃ κατὰ θέλησιν ἢ ἄλλως νὰ διαστρέφῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς δῆλωσιν ὅτι ἤθελέ τι. Γενόμενος δὲ 46 ἡμερῶν, ἐξέπεμψε κατὰ πρῶτον ἐλαφροῦς τινὰς φθόγγους ἄνευ σημασίας πρὸς εὐχαρίστησιν αὐτοῦ, οὓς μετ' ὀλίγον παρήλλαττεν. Ἀρχὴ τις πρὸς γέλωτα παρετηρήθη τῇ 113 ἡμέρᾳ· εἰς ἄλλο ὅμως παιδίον πολλῶ πρῶτερον. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἐνόμισα, ὡς εἶπον καὶ ἀνωτέρω, ὅτι ἤρξατο ἀποπειρώμενος νὰ μιμηθῇ φθόγγους, ὡς ἔπραττεν εἰς πολὺ βραδυτέραν περίοδον. Ἐν ἡλικίᾳ 5 $\frac{1}{2}$ μηνῶν ἐρθέγγατο τὸν ἑναρθρον φθόγγον *ντά*, χωρὶς ὅμως νὰ συνδέσῃ μετ' αὐτοῦ οἰανδήποτε ἔννοιαν. Ὅταν δὲ ὑπερέβη τὴν μονοετῆ ἡλικίαν μετεχειρίζετο σχήματα διὰ τῶν χειρῶν καὶ τοῦ προσώπου πρὸς ἐκφρασιν τῶν ἐπιθυμιῶν. Οὕτως, ὅπως φέρω ἀπλοῦν τι παραδείγμα, ἐδῶκε

μοι ποτὲ τεμάχιον χάρτου καὶ ἔδειξεν εἶτα πρὸς τὸ πῦρ, ἐπειδὴ συχνάκις εἶχεν ἰδεῖ χάρτην καιόμενον, τοῦτο δ' ἔτερπεν αὐτόν. Ἀκριβῶς ἐν ἡλικίᾳ ἐνὸς ἔτους προσέκοψε τόσῳ ὥστε ἐφεῦρε λέξιν διὰ τὸ φαγητόν, τὴν *num*· τί ὅμως ἠνάγκασεν αὐτὸν πρὸς τοῦτο δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνακαλύψω. Ἐκτοτε δὲ ὅταν ἐπεῖνα ἀντὶ νὰ κλαίῃ μεταχειρίζετο τὴν λέξιν ταύτην ὠρισμένως, ὡς ῥῆμα ἐκφράζον σαφῶς *δῶσέ μου φαγητόν*. Ἡ λέξις λοιπὸν αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν *ham*, ἢν ἡ κόρη τοῦ κ. *Taine* μετεχειρίζετο εἰς ἡλικίαν ὀψικιτέραν (14 μηνῶν). Μετεχειρίζετο δὲ τὴν λέξιν *num* καὶ ὡς οὐσιαστικὸν ἐν εὐρείᾳ σημασίᾳ· οὕτω π.χ. τὸ σάκχαρον ἐκάλει *schu-num*, βραδυτέρον δὲ διδάχθεις τὴν λέξιν *black*, ἐκάλει τὸν ξηρὸν ὀπὸν τῆς γλυκυρρίζης (διάμπολι) *black-schu-num*—μέλαν σακχάρινον φαγητόν.

Ἰδιάζουσιν ὅλως ἐντύπωσιν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ ἐξῆς παρατήρησις, ὅτι δηλ. ζητῶν τροφήν διὰ τῆς λέξεως *num* ἔδιδεν εἰς τὴν φωνὴν αὐτοῦ (ἀντιγράφω ἐνταῦθα τὰς τότε σημειωθεῖσας λέξεις) «λίαν σαφῆ ἐρωτηματικὸν τόνον κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθόγγου τούτου.» Καὶ εἰς τὸ *Ἄα* δὲ, ὅπερ κατὰ πρῶτον μετεχειρίζετο, ὅταν ἀνεγνώριζέ τι ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εἰκόνα ἐν τῷ κατόπτρῳ, ἔδιδε τὸν τόνον τοῦ ἐπιφωνήματος, ὅπερ μετεχειριζόμεθα ἐκπληττόμενοι. Ἐν ταῖς τότε δὲ σημειώσεσιν ἔγραφον, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν τονισμῶν τούτων φαίνεται αὐτομάτως παραγομένη, ἀπορῶ δὲ πῶς ἐκτοτε δὲν ἐγένοντο ἄλλαι παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἀναφέρω ὅμως τοῦναντίον, κατὰ τὰς σημειώσεις μου, ὅτι ὁ παῖς ἐν ἡλικίᾳ 18-21 μηνῶν, ὅταν δὲν ἤθελε νὰ πράξῃ τι κατ' οὐδένα τρόπον, ἐτροποποιεῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ, μεταβάλλων αὐτὴν εἰς πεισιμονώδη τινὰ μινυρισμὸν, ὡς ἀν' ἐλεγεν ἰσχυρογνωμόνως «δὲν τὸ θέλω», ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ *χμ* αὐτοῦ ἐξέφραζε «ναὶ, μάλιστα». Ὁ κ. *Taine* ἀποδίδει ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν λίαν ἐκφραστικὸν τονισμὸν τῶν φθόγγων, οὓς τὸ θυγάτριον αὐτοῦ μετεχειρίζετο πρὶν ἢ ὁμιλήσῃ. Ὁ ἐρωτηματικὸς τόνος, ὃν ὁ παῖς μοι ἔδιδεν εἰς τὴν λέξιν *num* ζητῶν φαγητόν, ἦτο ἰδιαζόντως ἀξιοπαρατήρητος· διότι ἐὰν θελήσῃ τις νὰ προσφέρῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μίαν μόνον λέξιν ἢ βραχεῖαν τινὰ πρότασιν, θέλει εὔρει, ὅτι τὸ μουσικὸν ὕψος τῆς φωνῆς αὐτοῦ αὐξάνεται σημαντικῶς πρὸς τὸ τέλος. Παρατηρήσας δὲ τότε τοῦτο οὐδόλως προσέβλεπον, ὅτι οὕτως ἐπιβεβαιουῖται ἡ γνώμη, ἢν ἄλλοθί που ἐξέβηκα, ὅτι πρὶν ἢ ὁ ἄνθρωπος μετεχειρισθῇ ἑναρθρον λόγον ἐξήγαγε τόνους κατὰ κλίμακx ἀληθῶς μουσικὴν, ὅπως ὁ ἀνθρωπίθηκος *Γ'λοβάτης*.

Αἱ ἀνάγκαι λοιπὸν τοῦ παιδίου ἐν ἀρχῇ μὲν ἐκδηλοῦνται δι' αὐτομάτων κραυγῶν, κατὰ μικρὸν τροποποιουμένων, τὸ μὲν ἀσυνειδήτως, τὸ

δὲ, ὡς μοι φαίνεται, ἐκουσίως, ὡς τρόποι μεταδόσεως ἰδεῶν, ἢ ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς ἀσυνειδήτου ἐκφράσεως τῶν χαρακτηριστῶν τοῦ προσώπου ἢ διὰ χειρνομιῶν καὶ ἄλλων σχημάτων, λίαν ἐκφραστικῶς δὲ διὰ τῶν διαφορῶν τονισμῶν τέλος διὰ λέξεων γενικῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐφειρισκομένων καὶ ἐχουσῶν πρῶτον μὲν γενικὴν σημασίαν, εἶτα δὲ μᾶλλον ὠρισμένην, καὶ κατ' ἀπομίμησιν γενομένων ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἀκούει. Αἱ τελευταῖαι μάλιστα μανθάνονται μετ' ἀξιοθυμίας τοῦ ταχύτητος. Τὸ παιδίον νοεῖ, ἐν τῷ ὠρισμένῳ ὅμως ὅριον καὶ εἰς πρωϊμοτάτην, κατ' ἐμὴν γνώμην, περίουον ἡλικίας, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἐπιμελουμένων αὐτῷ, ἐκ τῆς ἐκφράσεως τῶν χαρακτηριστῶν τοῦ προσώπου αὐτῶν. Μόλις δὲ δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς κατανόησεως τοῦ μειδιάματος, μοι φαίνεται δὲ ὅτι τὸ παιδίον, οὐτινος τὴν βιογραφίαν περιέγραψα ἐνταῦθα, ἠνόει τὴν συμπαθῆ ἐκφρασίαν ἐν ἡλικίᾳ πέραν ὀλίγου τῶν ἡ μηνῶν διότι γινόμενον ἢ μηνῶν καὶ 11 ἡμερῶν ἐδείκνυε βεβαίως συμπάθειαν πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῦ προσποιημένην τὴν κλαίουσαν. Ὅταν δὲ, μονοετὴς σχεδὸν ὄν, ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ καλῇ διεξαγωγῇ νέου τινος τεμαχίου, ἐσπούδαζε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἐκφρασίαν τῶν περὶ αὐτὸ παρεστῶτων. Πιθανῶς δὲ ἐξηρτάτο τοῦτο καὶ ἐκ διαφορᾶς περὶ τὴν ἐκφρασίαν καὶ οὐχὶ μόνον περὶ τὴν μορφήν τῶν χαρακτηριστῶν, καθόσον πρόσωπά τινα ἤρεσκον αὐτῷ βεβαίως πλεῖον τῶν ἄλλων καὶ εἰς περίουον μάλιστα πρωϊμοτάτην, μικρὸν μετὰ τὴν ἐξαμήνου ἡλικίαν. Πρὶν ἢ γείνη δ' ἑνὸς ἔτους ἠνόει τόνους καὶ σχήματα, ὅπως καὶ πολλὰς λέξεις καὶ βραχείας προτάσεις. Λέξιν τινὰ, τὸ ὄνομα τῆς τροφῆς αὐτοῦ, ἠνόει ἀκριβῶς ὄν πεντάμηνον, προτοῦ ἐφεύρη τὴν πρώτην αὐτοῦ λέξιν *nim*. Τοῦτο δὲ εἶνε ἐπόμενον, καθόσον γνωρίζομεν, ὅτι τὰ ἀτελέστερα ζῶα εὐκόλως διδάσκονται νὰ νοῶσι λέξεις προφερομένας!»

Ἐνταῦθα τελευταῖον αἱ παρατηρήσεις τοῦ Δάρβιν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν λειτουργιῶν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ παιδός. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ ὕψηλότης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βρατισλαβίας *Hugo Magnus* ἐδημοσίευσεν πραγματείαν *Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων*, ἐν ἣ ἐξέθετε νέας ὅλως γνώμας, συμβαλλούσας εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας τῆς κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοτήτων, παρέθηκεν ὁ Δάρβιν ἐν τέλει τοῦ ἀνωτέρου βιογραφικοῦ σχεδιάσματος τοῦ παιδίου καὶ τὰς ἑκτοτε γενομένας ἰδίας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων.

Πρὶν ἢ ὁμοῦ ἀνκφέρωμεν αὐτάς, ἴδωμεν τὴν γνώμην τοῦ *Magnus*, καθ' ὅσον αὕτη σχετίζεται πῶς καὶ μετὰ ζητήματός τινος τῆς φιλολογίας.

Κατὰ ταύτην λοιπὸν οἱ πρωτόγονοι λαοὶ ἐστεροῦντο τῆς ἰδιότητος τοῦ διακρίνειν τὰ χρώματα, ἢ δὲ διάκρισις αὐτῶν ἔλλειπε καὶ μέχρι τῶν χρόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου. Παρὰ τῷ ποιητῇ δηλ. τούτῳ ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῶν τοποθεσιῶν, τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τῆς εἰκονιζομένης χρονικῆς περιόδου, τὰ χρώματα. Τὸ *ξανθὸν* καὶ τὸ *ερυθρὸν* εἶνε τὰ μόνα παρ' αὐτῷ ἐν συχνῇ χρήσει. Ἀφ' ἐτέρου δὲ πρὸς ἐκφρασίαν τῶν χαρακτηρισμῶν τῶν διαφορῶν τοῦ φωτὸς παραλλαγῶν μεταχειρίζεται πλῆθος ἐκφράσεων, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν, ὥστε σήμερον ἢ μετὰφρασις αὐτῶν καὶ ἢ ἀκριβῆς ἀπόδοσις εἶνε ὅλως ἀδύνατος. Διότι οἱ ἐπὶ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἄνθρωποι παρετήρουν ἢ ἠσθάνοντο καὶ τὴν λεπτοτάτην τοῦ φωτὸς παραλλαγὴν ὡς τοιοῦτον, ἐνῶ ἡμεῖς σήμερον αἰσθάνομεθα ἀντ' αὐτῆς εἰδικόν τι χρῶμα. Ἀσχοληθεῖσα δὲ ἡ φιλολογία μέχρι τοῦδε δὲν ἔδωκε πειστικὰς ἐξηγήσεις ἐπὶ τῶν παρ' Ὀμήρῳ χρωμάτων καὶ τῶν ἀκατανοήτων περιγραφῶν τοῦ φωτὸς καὶ τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ.

Ἴδου δὲ τί γράφει καὶ ὁ Δάρβιν περὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ παιδικὴ τῶν λαῶν ἡλικία δὲν εἶνε διάφορος τῆς βρεφικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας.

«Ἀκολουθῶν προσεκτικῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῶν παιδιῶν μου ἐξεπλάγην παρατηρήσας, ὅτι δύο ἐξ αὐτῶν ἢ τρία, ἅμα φθάσαντα εἰς τὴν ἡλικίαν καθ' ἣν ἐγνώριζον τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν συνήθων πραγμάτων, δὲν ἠδύναντο ὅλως νὰ ἀποδώσωσιν τὰ ἀρμόζοντα ὀνόματα εἰς κεχρωματισμένας γραμμὰς, καίτοι ἐγὼ ἐπανειλημμένως ἀπεπειράθην νὰ διδάξω εἰς αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν χρωμάτων. Ἐνθυμοῦμαι δὲ καλῶς ὅτι τότε ἤμην τῆς γνώμης, ὅτι τὰ τέκνα μου ἦσαν πρὸς τὰ χρώματα τυφλά, ἀλλὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐφάνη μάταιος φόβος. Ἀνακοινώσας δὲ τὸ γεγονός τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο τι φιλικὸν πρόσωπον, ἔμαθον ὅτι καὶ αὐτὸ εἶχε παρατηρήσει ὁμοίαν περίπτωσιν. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον, ὅτι δεῖται μείζονος ἐρεῦνης ἢ δυσκολία ἢν αἰσθάνονται μικρὰ παιδιὰ εἴτε ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν εἴτε, πιθανότερον, ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν χρωμάτων. Ἐνταῦθα προσθέτω ὅτι καὶ ἡ αἰσθησις τῆς γούσεως μοι ἐφάνη τότε, ὅτε τὰ τέκνα μου ἦσαν λίαν μικρὰ, διάφορος τῆς τῶν ἐνηλικίων ἀνθρώπων. Τοῦτο δ' ἐξάγω καθ' ὅσον δὲν ἀπεστρέφοντο ταῦτα ῥῆον μετὰ σακχάρου καὶ γάλακτος, μίγμα, ὅπερ εἰς ἐνηλικίους εἶνε ἀηδὲς καὶ ναυτιώδες» πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐκ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν ἀγάπης πρὸς τοὺς ὀρεινοτάτους καὶ ἀωροτάτους καρπούς, π. χ. πρὸς τὰ ἄωρα φραγγοστάφυλα καὶ τὰ ἄγρια μῆλα.»

Κώδης παράγεται ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως